

ประวัติเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ โขยเพชรบุรีวงศ์ มีพระนามที่เรียกกันเป็นสามัญว่า "เจ้าฟ้ากุ้ง" เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นขุนหลวงบรมโกศ¹ พระราชมารดาคือพระพันวัสสาใหญ่ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศประสูติเมื่อ พ.ศ. 2258 ครั้นเมื่อขุนหลวงบรมโกศทรงกระทำพิธีปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ใน พ.ศ. 2276 ได้ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าธรรมธิเบศขึ้นเป็น เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ และพระพันวัสสาใหญ่เป็น กรมหลวงอภัยนุชิต เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงมีพระภคินีรวมพระชนนี 6 พระองค์ รวมกับเจ้าฟ้าธรรมธิเบศเป็น 7 พระองค์ด้วยกันเรียงตามลำดับดังนี้ เจ้าฟ้าหญิงบรม (กรมขุนเสนาพิทักษ์) เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ เจ้าฟ้าหญิงธิดา เจ้าฟ้าหญิงวัธนี เจ้าฟ้าหญิงสุริยวงศ์ เจ้าฟ้าหญิงสุริยา และเจ้าฟ้าหญิงนุมา (อินทสุทวารดี) กับทรงมีพระเจ้านองยาและนางนางคางพระชนนีอีกหลายพระองค์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2284 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรงแต่งตั้งกรมขุนเสนาพิทักษ์เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (ฝ่ายวังหน้า) และได้ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าหญิงอินทสุทวารดีเป็นกรมขุนยี่สารเสนี พระราชทานให้เป็นพระมเหสี เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทิวงคต พ.ศ. 2298

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ กรมขุนเสนาพิทักษ์ ทรงเป็นกวีเอกองค์หนึ่งของไทย ได้ทรงนิพนธ์บทร้อยกรองไว้หลายเรื่อง เป็นที่นับถือว่าไพเราะยอดเยี่ยมเป็นทศนิตยาคือ บทเหเรือ 4 บท บทเหเรืองวัก 3 บท เหสึงวาสและเหครวญอย่างละ 1 บท กภาพยหอโคลงนิราศธารโศกและนิราศธารทองแดงรวม 2 เรื่อง บทเหเรืออีกคือ บทเหชมกระบวนเหเรือ บทชมปลา ชมนกและชมไม้ ซึ่งเราท่านรู้จักกันคืออยู่แล้วเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นแบบฉบับของบทเหเรือตำนานต่าง ๆ ซึ่งแต่งกันต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนกภาพยหอโคลงทรงนิพนธ์เป็นอนึ่งนิราศ นอกจากทรงนิพนธ์ตามลักษณะของนิราศแล้วยังพรรณนาถึงลักษณะของปลาและสัตว์นานาพันธุ์ไว้อย่างไพเราะ

¹พ.อ.ประมวลมารค (นามแฝง). สิบสองกวี. 2510. หน้า 57.
²ชนิด อยู่โนช. เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ. 2513. หน้า 3.

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ ทรงมีเจ้าฟ้าชายลูกพี่ลูกน้องอยู่พระองค์หนึ่ง คือ เจ้าฟ้าเรนทร
 กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระและ
 เป็นพระเจ้าน้องยาเธอในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงโปรดปราน
 มาก แต่กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์เสด็จออกทรงผนวช เป็นพระภิกษุ เมื่อสมเด็จพระเจ้าท้ายสระทรงประชวรหนัก
 จึงโปรดมอบราชสมบัติให้แก่เจ้าฟ้าอภัยพระราชมโอรสองค์พระองค์หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศซึ่ง
 ขณะนั้นดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราช ไม่พอพระทัยและทรงสวามิภักดิ์กับกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์
 จึงจะขมวดวาย จึงได้เกิดการรบพุ่งแย่งราชสมบัติกันและในที่สุดเจ้าฟ้าอภัยพ่ายแพ้ พระมหาอุปราชได้เสด็จ
 ขึ้นครองราชสมบัติเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ส่วนกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ทรงผนวช และเสด็จประทับ
 อยู่ที่วัดอภัยเขตมิไคลาณวราชแต่ได้ไปมาหาสู่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงเป็นเหตุให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ
 ไม่ไว้วางใจกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ตลอดเวลา กล่าวว่าจะเป็นศัตรูราชสมบัติและคิดหาทางกำจัดตลอดมา

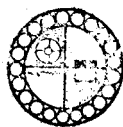
ในปี พ.ศ. 2278 ขณะสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพระประชวรและทรงประทับอยู่ใน
 พระราชวัง กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์เสด็จเข้ามาประทับอยู่วัดโลกเสง ภายในพระนครและเสด็จเข้าเยี่ยม
 พระอาการเนื่อง ๆ ในคืนหนึ่งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศได้วางแผนโดยตรัสให้พระองค์และพระองค์เจ้าเกิด
 ซึ่งเป็นพระธิดาของพระองค์เองไปทุลฉวางนิมนต์กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ให้เสด็จเข้ามาเยี่ยมอาการประชวร
 ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ส่วนเจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงถือพระแสงศรแสงคาบแฉ่งที่พระตำหนักที่อยู่
 พอกกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์เสด็จมานพระตำหนักเข้ามา เจ้าฟ้าธรรมธิเบศก็จ้วงฟันควยพระแสงศร บังเอิญ
 ถูกจีวรขาดและเสด็จเลยเข้าไปเฝ้าเยี่ยมพระอาการประชวรสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศถึงในพระที่
 เมื่อทอดพระเนตรเห็นจีวรขาดจึงตรัสถาม กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ก็ถวายพระพรว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรง
 พยายาม ฝ่าฝืนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพิโรธเป็นอันมาก พอกกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์เสด็จกลับจึงมี
 พระราชโองการให้คนหาตัว เจ้าฟ้าธรรมธิเบศจนทั่วพระราชวังก็ไม่พบ คงได้แต่ตัวพระองค์เจ้าเรนและพระ
 องค์เจ้าเกิด จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้นำไปสำเร็จโทษเสียทั้งสององค์ ส่วนเจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงกลัว
 พระราชอาชญาไว้เสด็จหนีไปตำหนักพระชนนี กรมหลวงอภัยนุชิตพระชนนีตกพระทัย จึงเสด็จไปเฝ้ากรม
 ขุนสุเรนทรพิทักษ์วิงวอนขอให้ทรงช่วย กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ทรงแนะนำให้เสด็จออกผนวช กรมหลวงอภัยนุชิต
 จึงทรงพาเจ้าฟ้าธรรมธิเบศไปผนวชอยู่วัดโลกเสง มีพระนามฉายาในขณะผนวชว่า "สิริปาโล" ช่วยให้
 รอดพ้นจากพระราชอาชญามาได้ ในขณะที่ทรงผนวชอยู่วัดโลกเสง เจ้าฟ้าธรรมธิเบศได้ทรงศึกษาและใช้
 ปรีชาญาณต่างกวี ทรงนิพนธ์วรรณคดีแห่งพระพุทธศาสนาขึ้น 2 เรื่อง คือ นิพนธ์บทพุทธคำหลวง เมื่อ

พ.ศ. 2279 และพระสมเด็จคำหลวง เมื่อ พ.ศ. 2280 ครั้นในปลายปี พ.ศ. 2280 พระชนนีทรง
 ประชวรหนักไกรภพทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศขอพระราชทานอภัยโทษให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ก็โปรด
 พระราชทานให้แล้วกรมหลวงอภัยนุชิตก็สิ้นพระชนม์ ฝ่ายเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ทรงทราบวาพินโทษแล้วก็ทรง
 ฉานนวย เสด็จเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระสมเด็จเจ้าอยู่หัวบรมโกศเหมือนอย่างเดacon ต่อมาอีก
 4 ปี คือใน พ.ศ. 2284 พระราชโอรสพานไทรทรงกรมทูลขอให้ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ขึ้นเป็น
 พระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงตรัสให้ประชุมเสนาบดีและ
 ต่างก็เห็นชอบพร้อมกัน จึงโปรดให้ตั้งกรมพระราชพิธีอุปราชากันมาก ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ขึ้น
 ดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราช และโปรดให้สถาปนาเจ้าฟ้าหญิงอินทสุภาวดี พระราชธิดาซึ่งเป็นพระกนิษฐภคินี
 รวมพระชนนีกับเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์เป็นกรมขุนนิสารเสนหรือพิศาลเสนี แล้วพระราชทานให้เป็นอัครมเหสีของ
 เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ เมื่อเสด็จดำรงตำแหน่งเป็นกรมพระราชวังบวรฯ อัญชัน ไทรทรงอำนาจการเป็น
 แม่กองปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ และทรงควบคุมงานก่อสร้างพระเศียรพระมงกุฎมพิตร และร่วมสถาปนา
 ประดิษฐานพระมงกุฎมพิตรก่อใหม่แปลงเป็นพระวิหาร ทรงคุมงานอยู่ 2 ปี จึงเสด็จแล้วทรงอำนาจการซ่อม
 พระที่นั่งวิหารสมเด็จอีกหลาย

กรมพระราชวังบวรฯ ทรงเป็นนักรักที่ตลอดพระองค์หนึ่ง นอกจากทรงมีกรมขุนนิสารเสนีเป็น
 พระอัครมเหสีอยู่แล้ว ยังทรงมีพระชายาและเจ้าจอมหม่อมหม่อมอีกหลายองค์และหลายคน มีรายงานเท่าที่
 สอดค้นไคดังนี้¹

1. พระอัครชายา ในพระราชพงศาวดารว่า เจ้าฟ้าหญิงสุภาวดี หรือกรมขุนนิสารเสนี แต่
 บางแห่งว่าเจ้าฟ้านุเม เป็นพระธิดากรมหลวงพิพิธมนตรี พระสนับโสดานอยเป็นพระกนิษฐภคินีทางมารดา
 ไม่ปรากฏว่ามีพระโอรสธิดา
2. เจ้าฟ้าหญิงเส มีพระธิดา ทรงพระนามเจ้าฟ้าศรี
3. หม่อมพัน มีพระโอรสพระนามว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ ภายหลังได้เป็นกรมหมื่นพิทักษ์ภูเบศ
4. หม่อมเหมหรือเหมอก มีพระโอรสหรือธิดา (ไม่แน่ชัด) พระนามว่าพระองค์เจ้าฉาย หรือ
 จิตร หรือ เกิก (คงเป็นองค์ที่ถูกลงพระราชอาชญาสิ้นชีวิต)

¹ สมิต อัญโศภ. เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์. 2513. หน้า 10.

5. หม่อมเจ้าหญิงสวดย มีพระธิดา 3 พระองค์ คือ เจ้าหญิงมิตร (เจ้าบุญ ซึ่งสมเด็จเจ้ากรุงธนบุรีเลี้ยงเป็นหม่อม) และพระองค์เจ้าหญิงชน (ถูกลงพระราชอาชญาสิ้นพระชนม์พร้อมกับพระองค์เจ้าเกิดในคราวไปหลวงนิมนต์เจ้าฟ้าพระกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์)
6. หม่อมจัน มีพระโอรส คือพระองค์เจ้าศรีตั้งข
7. หม่อมสรวาย มีพระธิดา คือพระองค์เจ้าหญิงทา
8. หม่อมทองแดง มีพระโอรส คือ พระองค์เจ้าชายเมิน
9. หม่อมเจ้าหญิงสร้อย มีพระธิดา คือ พระองค์เจ้าหญิงคารา
10. หม่อมต้น มีพระธิดา คือพระองค์เจ้าหญิงชี และพระองค์เจ้าหญิงชาติ
11. หม่อมทวน มีพระโอรส คือพระองค์เจ้าชายมิ่ง

นอกจากนี้อาจจะมี "นางรักนักษณ" อีกหลายคน ดังปรากฏในกาพย์ห่อโคลงซึ่งพระองค์ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

"เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ

ไชยเชษฐสุริยวงศ์

นางรักนักษณองค์

อาหม่อมมพรมบริบูรณ์

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศเชอ

รพิพงศ

ไชยเชษฐสุริยวงศ์ทรง

เลิศหลา

นางรักนักษณองค์

อภิชาติ

ก็คั่งนึ่ง เรียงหน้า

เพ้าพรมบริบูรณ์"

ในช่วงนี้ เส้นชีวิตของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศกำลังรุ่งโรจน์และสูงส่งถวายพระราชอิสริยยศและอำนาจอันยิ่งใหญ่ ทำให้คุณทองแดงทน ดังปรากฏว่า ในปี พ.ศ. 2298 ในขณะที่กรมพระราชวังบวรฯ กำลังประชวรเป็นโรคคุดทะราดอยู่ วันหนึ่งมีพระมโหตรให้ตำรวจเอาตัวเจ้ากรม ปลัดกรม นายเวรและปลัดเวร ในกรมหมื่นจทรสุนทร กรมหมื่นสุนทรเทพ และกรมหมื่นเทพพิทักษ์ มาถามว่า เจ้ากรมเป็นแต่หมื่นตั้งกันในกรมขึ้นเป็นขุนเท่าสูงกว่าศักดิ์ ไหวงพระราชอาชญาโทษหลังคนละ 15 - 20 ที่ กรมหมื่นทั้งสามพระองค์นั้นเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและเป็นพระอนุชาต่างชนนีกับกรมพระราชวังบวรฯ และคงเป็นเพราะเหตุนี้ทำให้กรมหมื่นสุนทรเทพทรชนผูกพยาบาทอาชชาติ ใ้คนำเรื่องราวขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นการลับว่า กรมพระราชวังบวรฯ ลอบเสด็จเข้าไปเป็นฐกับเจ้าฟ้าหญิงสังวาลย์ถึงในพระราชวังเป็นหลายครั้ง เจ้าฟ้าสังวาลย์เป็นพระสมเด็จองค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและทรงมีพระราชโอรสธิดากับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ 4 พระองค์ คือ เจ้าฟ้ากุดตล

๖
๙๙๕.๑.๐๑
ศ ๑๖

81987

1 E 2 11 0 2502

เจ้าฟ้าอาภรณ์ เจ้าฟ้ามงกุฎ และเจ้าฟ้าสังคีต สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงมีพระราชโองการให้ชำระ เจ้าฟ้าสังวาลย์ที่ทรงรับเป็นสัถย์ และมีพระราชโองการให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงวิภาและเจ้าฟ้าหญิงสุริยวงศ์ ให้ไปเชิญเสด็จกรมพระราชวังบวรฯ ลงมาเฝ้า แต่เจ้าฟ้าทั้งสองกราบทูลว่าเป็นอริกันอยู่ไปเชิญเสด็จไม่ได้ จึงดำรัสให้เจ้าจอมจันทน์ใหม่ไปทูลเชิญ ครั้นเสด็จมาถึงจึงมีพระราชดำรัสตั้งพระมหาเทพีหลวงพระราชอาชญาจำหาประการและให้มีกรมผู้ซักถามตามคำฟ้องกรมพระราชวังบวรฯ ก็ทรงเป็นสัถย์ตลอดขอหา ครึ่งถึงวันแรมค่ำหนึ่ง เดือนเกา พ.ศ. 2298 มีพระราชดำรัสให้ยุบกรมพระราชวังบวรฯ แล้วให้หลวงพระราชอาชญาเขียนไต่สวนที่เกิดมัจจุ กรมหนึ่งสุนทรเทพขึ้นไปกราบทูลว่าจุกหนัก จะขอพระราชทานให้แก้เสีย จึงมีพระราชโองการตั้งให้รับ ถึงวันแรมสองค่ำให้หลวงพระราชอาชญาเขียนไต่สวนอีกที่และให้หน้าพระบาทควย แล้วดำรัสตั้งให้เขียนยกสามสิบสี่ไปจนครบสองร้อยสามสิบสี่ โปรดให้เสนาบดีและลูกขุนพิพากษาโทษว่าจะเป็นประการใด เสนาบดีและลูกขุนปรึกษากันว่าคงขอพระราชทานยกโทษถวายแล้วจึงกราบทูลว่าโทษกรมพระราชวังบวรฯ เป็นมหันตโทษถึงประหารชีวิตเป็นหลายขอ จะขอพระราชทานให้สำเร็จโทษถวายตอนจันทน์ตามขัตติยประเพณี จึงทรงพระกรุณาตรัสขอชีวิตไว้ แต่ให้หน้าพระสนมถูก ถอดเสียจากเจ้าเป็นไพร่ กรมพระราชวังบวรฯ ทรงรับพระราชอาชญาเขียนไต่สวนอีกเป็นร้อยแปดสิบที่ก็สิ้นพระชนม์ ส่วนเจ้าฟ้าสังวาลย์ก็ให้หลวงพระราชอาชญาเขียนหนึ่งยก สามสิบสี่ให้ถอดเป็นไพร่จำไว้กว่าจะตาย เจ้าฟ้าสังวาลย์อยู่ได้สามวันก็สิ้นพระชนม์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงโปรดให้เอาพระศพกรมพระราชวังบวรฯ และเจ้าฟ้าสังวาลย์ไปฝังไว้ด้วยกันที่วัดไชยวัฒนาราม เขาใจว่าทั้งสองพระองค์คงจะสิ้นพระชนม์ในเวลาใกล้เคียงกันระหว่างวันแรม 2 ค่ำ ถึงวันแรม 5 ค่ำ เดือนเกา ปีถุน พ.ศ. 2298

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ กรมพระราชวังบวรฯ คงจะมีพระชนม์ไม่เกิน 40 พรรษา ถ้ายังสามารรถดำรงพระชนม์ต่ออีก 3 ปี ก็จะได้เสวยราชสมบัติกรุงศรีอยุธยาแทนพระราชบิดาซึ่งเสด็จสวรรคตด้วยพระโรคชราเมื่อ พ.ศ. 2310 และอีกวารรอดคดีไทยคงรุ่งเรืองเด่นแว่วาอดีตของพระองค์ทำให้เกิดความเศร้าถึงเวหาสิ่งที่ทำให้เราพากันรำลึกถึงความเคารพยกย่องเป็นอย่างยิ่ง คือ วรรณกรรมอันล้ำเลิศของพระองค์ ซึ่งทรงนิพนธ์ขึ้นไว้ถวายพระปรีชาญาณอันสูงมคัมีรูปภาพ พระองค์ทรงมีพระโอรสธิดาในพระราชมหาราชบพพระราชนิพนธ์กาพย์เห่เรือและกาพย์ทอ คลงทุกเรื่องมีความไพเราะจับใจยากที่จะมีกวีคนใดเทียบเท่า ส่วนบทร้อยกรองเรื่องนั้นโขนันตสุครคำหลวงและพระสมาดย์คำหลวงก็สามารถเลือกสรรคำเอามาร้อยกรอง

ได้เหมาะสมแก่เรื่องซึ่งเป็นหลักกรรมได้เป็นอย่างดี วรรณคดีของพระองค์จึงนับเป็นวรรณคดีไทยอันทรง
ค่ายิ่ง

พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ ฟ้าพรภาคนี้ดังนี้

1. บทเหเรือ 4 บท
2. บทเหเรืองกัก 3 ตอน
3. บทเหเรืองวาศและเหเรืองอย่างละ 1 บท
4. กพยเหเรืองโคลงนิราศธารโศก
5. กพยเหเรืองโคลงนิราศธารทองแดง
6. ลิลิตนันทโพนันทสุตรคำหลวง
7. ลิลิตพระมาลัยคำหลวง
8. เพลงยาวเหเรืองมาบางบท

